

Nils Petter Nordströms handelsbod

När jag var liten på 1950-talet fanns det fyra affärer i Alvik och Långnäs. Den äldsta var Långnäs Handelsförening som startade 1905, sedan kom Tycho Olssons Diversehandel 1920 och Nilssons Diversehandel 1921 samt Konsum 1951. Av all denna verksamhet finns nu sedan länge endast minnen kvar och byggnaderna har en annan funktion. Först med att upphöra var Konsum som centraliserade sin verksamhet till Luleå 1960 och Långnäs Handel som till följd av vikande kundunderlag gjorde konkurs 1966. Störst uthållighet hade de privata aktörerna, där barn till grundarna drev verksamheten fram till 1980-talet. Idag finns inte längre någon affär i Alvik och Långnäs, man får som övriga innevånare i byarna söder om Luleå handla i Sörbyhallen i Antnäs när den väl blivit uppbyggd efter vinterns takras.

De första handlarna

De första handlarna som nämns i boken "Ladornas Bygd del 2" (1978) härstammar från andra hälften av 1800-talet och var följande;

- 1) Olof Nilsson (1815-1893) o h h Brita Kajsa Nilsson (1825-1900), som under åren 1843-59 arrenderade Alvik nr 21 "Jörs-Åosch", bedrev där handel med bl a spirituosa. Familjen flyttade sedan till Ale där man fortsatte med sin handelsverksamhet på Ale nr 4 "Ol-Nils". Äldste sonen Nils Olof Lundström blev sedan handlande i Ersnäs och grosshandlare i Luleå.
- 2) Nils Petter Wikström (1830-1894) o h h Lovisa Nilsson (1832-1926) bedrev handel på Alvik nr 2 "Västigåln" från omkring 1875 till en bit in på 1900-talet. Handelsboden var inrymd i gårdens farstukammare. Lovisa sades ha en hel hop reverser i byrålådan.
- 3) Johan Petter Samuelsson (1838-1904) samt senare barnen Johan Axel och Emma bedrev handel på Alvik nr 9 "Weest" i gårdens farstukammare och tog sina varor från patron Johan Larsson i Ersnäs. Deras varor räknades dock som lite dyrare än de hos Lovisa Wikström.
- 4) En man vid namn Bergström som kom från Antnäs bedrev handel på Alvik nr 21 "Hvitmesch" några år runt sekelskiftet, men gick i konkurs med efterföljande auktion. Under åren 1905-10 hyrde Långnäs Handelsförening denna byggnad för sin nystartade verksamhet med Karl Öjmark som förste föreståndare, innan man uppförde egen fastighet vid landsvägen.

Vid genomgång av bouppteckningar från Nederluleå tingslag för år 1880 fann jag dock information om ytterligare handelsverksamhet i Alvik, som rentav kan vara den äldsta. Nämligen den handelsbod som bonden och f d nämndemannen Nils Petter Nordström på Alvik nr 19 "Per-Isääks" verkar ha drivit.

Nils Petter Nordström

Nils Petter Nilsson-Nordström var född den 26 augusti 1822 som son till Nils Petter Olofsson o h h Greta Olofsdotter Wäst på Ersnäs nr 8 "Paal". Han gifte sig år 1846 med Anna Lisa Nilsson, som var dotter till Nils Månsson o h h Maja Lisa Nilsson på Alvik nr 19 "Per-Isääks", och makarna fick överta detta hemman om 5/32 mtl. I äktenskapet föddes minst tre barn, av vilka två dog små och dottern Lisa Greta blev gift med gästgivaren E A Andersson på Ersnäs nr 9. Efter första hustruns död gifte Nils Petter om sig med Katharina Charlotta Berlin ifrån Bensbyn. I detta äktenskap föddes nio barn, varav endast fyra nådde vuxen ålder.

Bouppteckning år 1880

Den 19 jan 1880 hölls bouppteckning efter Nils Petter Nordström i Alvik. Det var änkan Katharina Charlotta som uppgav boet och arvtagare var, förutom henne själv, dottern Lisa Greta från första äktenskapet samt barnen Nils August, Maria, Johan Wilhelm, Hilma Charlotte och den endast tre månader gamle Arvid. Som bouppteckningsmän och vittnen uppträdde N P Widman från Ersnäs och J P Åström från Alvik.

Efter företagen inventering uppgick boets värde till 20.039 kr och med skulderna fråndragna återstod den för tiden stora summan av 16.880 kr. Förutom den fasta egendomen som bestod av Alvik nr 19 om 5/32 mtl och Alvik nr 9 om 1/32 mtl, vilken värderades till hela 8.500 kr, fanns åtskillig lös egendom. Bouppteckningen har en ovanligt hög detaljeringsgrad och vi kan faktiskt följa innehållet i gårdens samtliga byggnader rum för rum, inklusive vad som fanns i kyrkstugan i Gammelstad.

Dessutom finner vi en handelsbod med alla dess varor upptagen i förteckningen, vilket skvallrar om att Nils Petter Nordström drivit handel på gården under 1870-talet. Vi får således en unik inblick i en dåtida lanthandlares sortiment och ser ett samhälle som står med ena foten i den gamla naturhushållningen och den andra foten i det begynnande industrisamhället med alla dess köpevaror. Låt oss därför lite närmare skärskåda sortimentet i vad som kanske var Alviks första affär, belägen ett stenkast från Liko och Alviks Trafik.

Varor i Nordströms handelsbod

Det utbud vi finner i Nordströms handelsbod liknar inte det vi ser i en nutida modern lanthandel. I stället är det en blandning av olika varor som man nu hittar i specialaffärer eller på nätet. Det som mest lyser med sin frånvaro är naturligtvis matvaror, vilket säger oss att de flesta ännu levde med naturhushållning och själva producerade sin mat. I stället finner vi mycket industriellt framställda varor som spik, garner, tyger och köpesfärger., vilka alla underlättade livet på landet. Dessutom återfinns enstaka lyxartiklar som cigarrer, schalar, fruntimmerskammar och pepparkakor. Låt oss därför närmare skärskåda sortimentet.

Tobaksvaror

Cigarrer, hel- och halvcarduser med "Chandelupp", pipor och tändstickor.

Hygienartiklar

Raktvål, tvål, såpa, fruntimmerskammar och grova hornkammar.

Belysning

Ljustalg, lampvekar, vaxljus, lampglav och ljusvekgarn.

Husgeråd

Speglar, tennskedar, stenfat, stenskålar, muggar, tallrikar, krukor och thefat.

Skinnvaror

Kängskobottnar, kalvskinn, läder, renhärnor, sulläder, skobottnar, skoskaft, ¼ rött safian.

Färgmaterial

Ljusockra, spanskt grönt, vitriol, blåfärg, kimrök, krita, sandel och galläpple.

Kläder och skor

Kängor, skoremisar, skosvärta, skostift, mössor, lapphandskar, yllehalsdukar, sidenschaletter, slöjor, strumpor, västar, vantar, strumpeband, hängslen, näsdukar och papperskragar.

Järnvaror

Spik, klippspik, stora och små gångjärn, träskruvar, klaff- och lådlås, nyckelskyltar, järntråd, hästrivor, tömmar och ”karkstreck”.

Matvaror

Pepparkakor, vita dito, smör, mjöl, peppar, ingefära, kanel, fänkål och skorpor.

Korta varor

Synålar, knappålar, trådrullar, syringar, fingerborgar, knappar i olika material, västspännen och sticknålar.

Garn och tyger

Garner i olika färger, vadmal i olika färger, linnelärft, hel- och halvulle, svarta och vita band, spetsar, bomull, kalikå, kattun, domestik, klot, kläde, tageltyg, moaretyg, sammet, gardintyg, byxtyg och bolstervar.

Övrigt

Piska, passare, små trädosor, stålpenor, lackstänger, ABC-böcker 2 st, Anatomi-böcker 2 st, en psalmbok, vävskedar, vävspolar och en vävstol med tillbehör

Huvudleverantör synes ha varit handlanden N O Lundström i Ersnäs, som också bedrev omfattande lappmarkshandel och sedan etablerade sig som grossist i Luleå. De uppräknade varornas värde uppgick blott till 529 kr, vilket motsvarade ungefär 5 procent av boets totala värde (skulderna ej medräknade). Det kan jämföras med delar av boets boskapsinnehav, ett sto och sju kor, som värderade till 520 kr. Således synes handelsverksamheten inte ha varit husets huvudsakliga inkomstkälla.

Vad hände sedan

Efter mannens död gifte änkan om sig med Nils Petter Hansson (”Kneot-Niitj”) i Alvik. De timrade upp ett nytt hus och bosatte sig på den plats där sedan Axel Sandberg kom att bo. Hemgården övertogs av äldste sonen Nils August Nordström (1861-1923) som gifte sig med Johanna Olofsdotter ifr Alvik nr 2 ”Oll”, vilka sedan flyttade till Ale där hustrun fick ärva ett hemman.

Den yngre sonen Johan Wilhelm (f 1871) var åtta år när fadern dog och 11 år när han fick sluta skolan och börja delta i gårdens skötsel. När han var 15 år gifte sig brodern August (se ovan) och enligt Johan uppstod det stridigheter i hemmet när dennes hustru flyttade dit. Blott 16 år gammal fick Johan ut de 450 kr som var kvar av hans fadersarv och emigrerade till USA. Där försörjde han sig på olika ströjobb till det att han år 1896 läste i tidningen att man funnit guld i Alaska och reste dit. Efter en tid fann han guld på sin inmutning och sålde den för 13.000 USD samt återvände till Seattle. Där startade han sedan upp sin affärsverksamhet med skomakeri och skoaffär som skulle leda till mångmiljardföretaget Nordstrom, som nu finns över hela USA. Jag har själv vid ett besök i USA sommaren 2014 besökt ett av Nordstroms varuhus i Burlington utanför Boston och druckit kaffe där!

Exakt när Nordströms handelsverksamhet i Alvik avvecklades vet vi inte. Förmodligen skedde det rätt snabbt efter Nils Petters död, eftersom inga sagesmän till författarna av boken ”Ladornas Bygd” kunde berätta om detta på 1970-talet, då det ännu levde minnesgoda människor födda på 1890-talet. Kanske övertogs helt enkelt verksamheten av ”Vestigålmoran” eller av ”Weest-Janne” på 1880-talet. Det här var en pionjärtid i lanthandelns historia, som kom att vara i ungefär 100 år, då väldigt mycket hände.

Anders Sandström
Nedtecknat Valborgsmäss 2019
God Jul 2022

Exkurs - Förtydligande olika typer av tyger

Domestik = stadigt bomullstyg

Halvyll = blandning av ull och bomull

Helylle = väv av ullgarn med minst 95 % ull

Kalikå = grovt bomullstyg passande till foder

Kattun = tunn bomullsväv, passande till klänningar

Klot = grovt tyg som användes inom bokbinderi

Kläde = ylletyg liknande vadmal, men av bättre råvara

Moaré = väv med vattrad yta, vanligtvis av siden

Sammet = vävt tyg med tät kort lugg, ofta använt till festplagg

Tageltyg = slitstrakt tyg vävt av håret från hästens svans

Vadmal = ylletyg behandlat i vadmalsstamp